

УДК 338.485:332.145

С. С. СКАКОВСЬКА

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Проведено аналіз і оцінку рекреаційно-техногенного навантаження, ресурсної забезпеченості рекреаційної сфери в розрізі регіонів України.

Held analiz i otsinku rekreatsiyno-man-made navantazhennya, resursnoї zabezpechenosti re - kreatsiynoї spherical in rozrizi regioniv of Ukraine.

Ключові слова: державна регіональна політика, потенціал регіонів, рекреація, туризм.

Україна вступає у XXI століття державою, що динамічно розвивається і прагне більш активно включитися у світові суспільно-економічні процеси, інтегруватися у європейське співтовариство.

Така спрямованість розвитку потребує нових підходів до використання економічного, людського та природно-ресурсного потенціалу регіонів, що забезпечить досягнення якісно нового рівня ефективності і конкурентоспроможності економіки та життя населення.

Маючи значний економічний та інтелектуальний потенціал, Україна в цілому, як і регіони, зокрема, за інтегрованою оцінкою ефективності економіки, рівнем життя та екологічної безпеки, а також конкурентоспроможності суб'єктів господарювання поки що значно поступається країнам Західної і Центральної Європи.

У зв'язку з цим державна регіональна політика повинна бути спрямована на створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів, як основи їх динамічного розвитку та усунення значних міжрегіональних диспропорцій.

Вивченню регіональних особливостей розміщення рекреаційних ресурсів України, аналізу функціонування

рекреаційної сфери та обґрунтуванню перспектив використання природно-рекреаційного потенціалу присвячені праці О. Бейдика, Ю. Веденіна, Р. Возняка, С. Генсірука, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, В. Євдокименка, П. Жука, І. Зоріна, В. Кифяка, В. Кравціва, Н. Кравченко, О. Любіцевої, В. мацоли, М. Нудельмана, Є. Панкової, В. Смаля, І. Смаля, Н. Фоменко, А. Царика, О. Шаблія й ін. [3,4, 6-12, 20. 23]

Постановка наукової проблеми та її значення. Рекреаційно-туристична діяльність – складний і динамічний процес, що має свої характерні особливості порівняно з іншими сферами господарської діяльності. В одних країнах туризм став провідним сектором економіки, в інших, незважаючи на потужний рекреаційний потенціал, - ця галузь розвинена недостатньо. Основою успішного розвитку туристського бізнесу є рекреаційно-туристські ресурси, які являють собою сукупність об'єктів та явищ природного, природно-антропогенного, соціального походження, що використовуються для туризму, лікування, оздоровлення та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів і центрів, їх спеціалізацію й економічну ефективність.

Оскільки розвиток рекреаційної сфери базується на використанні природних та соціальних рекреаційних ресурсів — компонентів географічного середовища і об'єктів антропогенної діяльності, які завдяки таким властивостям, як унікальність, історична або художня цінність, оригінальність, естетична привабливість і лікувально-оздоровча значимість, можуть бути використані для організації різноманітних видів рекреаційної діяльності, то зробимо аналіз ресурсної забезпеченості рекреаційної сфери регіонів України.

В Україні природні ресурси є власністю народу. Від імені народу України право розпорядження природними ресурсами здійснює Верховна Рада України. Згідно з чинним законодавством України використання природних ресурсів здійснюється в порядку загального (безоплатно) та спеціального (надаються у володіння, користування або оренду на підставі спеціальних дозволів за плату) використання природних ресурсів.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють розробку принципів та реалізацію регіональної політики в Україні, на сьогоднішній день є перш за все Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р. [129], стратегії соціально-економічного розвитку областей, міст з особливим статусом, а також Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів України» [83], Закон України «Про транскордонне співробітництво» [84], Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» [194], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо реалізації цієї Концепції державної регіональної політики» [151].

Забезпеченість регіонів України територіальними рекреаційними ресурсами має значну нерівномірність розподілу територіальних рекреаційних ресурсів по регіонах України. Виділяються декілька освоєних рекреаційних регіонів, у яких сконцентрована основна частина зазначених ресурсів. Зокрема, як видно з таблиці 2.3, щодо забезпеченості територіальними рекреаційними ресурсами перші позиції займає Південь України - АР Крим (і 2,02 %), Херсонська (7,29 %) та Миколаївська (6,68 %) області. Середні позиції за показником забезпеченості територіальними рекреаційними ресурсами займають західні регіони, такі, як Волинська (5,83 %), Рівненська (5,799 %) області. У вищенаведених регіонах сконцентрована основна частина природних рекреаційних територій, зосереджена більшість курортів, санаторно-курортних та туристичних установ. Щодо складових забезпеченості територіальними рекреаційними ресурсами, то найвищі показники ресурсної забезпеченості гідроресурсів спостерігаються в АР Крим, Львівській, Волинській, Одеській і Черкаській областях. Характерно, що найбільший внесок у цей показник роблять морські ресурси (АР Крим— 1749 кв.км.), річкові ресурси Волинської (4500 кв.км.) і Черкаської (2700 кв.км.) областей.

Щодо складових забезпеченості регіону природними рекреаційними компонентами, то найвищі показники забезпеченості лікувальними мінеральними водами спостерігаються у Закарпатській (9,23%), Львівській (9,01%), Івано-Франківській (6,79%) областях. Перше місце в Україні за кількістю і запасами лікувальних мінеральних вод займає

Закарпатська область. На її території є понад 350 водопунктів мінеральних вод, що складає 39%. Друге місце після Закарпаття за кількістю і запасами лікувальних мінеральних вод займає Львівська область. Із майже 800 водопунктів мінеральних вод, які розвідані в Карпатському регіоні, понад 200, або 26% розміщуються на території Львівщини.

Найвища забезпеченість лікувальними грязями спостерігається в Закарпатській, Львівській, Запорізькій областях, що здебільшого і зумовлює їх "лідерство" за узагальненим показником забезпеченості регіону природними рекреаційними компонентами.

Перші позиції за показником забезпеченості регіону природними рекреаційними компонентами займають області Заходу України - Закарпатська (9,06 %) та Львівська (9,02 %), середні позиції — Запорізька (8,68 %), Донецька (7,88 %) області. У вищенаведених регіонах сконцентрована основна частина природних рекреаційних компонентів, зосереджена більшість лікувальних курортів та санаторно-курортних установ.

В Україні існує вкрай незадовільне становище із використанням пам'яток архітектури. Комплексної реставрації вимагають середньовічні ансамблі міст, в аварійному стані перебувають замки, палаці, що значно зменшує їх культурно-мистецьку і туристичну цінність. Результати розрахунків забезпеченості регіонів України історико-культурними ресурсами відображені в таблиці 2.5.

Історико-культурні пам'ятки включають пам'ятки архітектури, історії, археології, мистецтва, музеї, театри та ін. Сюди також можна віднести промислові об'єкти, які мають певну туристичну цінність (закинуті шахти, старі місця нафтовидобутку, солеваріння, гутного виробництва).

Пам'ятки архітектури - найбільш цінні туристичні об'єкти. Всього в Україні взято під охорону 15860 споруд XII-XX століть. Найбільша їх кількість зосереджена у Львівській області — 3965 споруд, або 25 % від усієї кількості в Україні, в тому числі 512 - загальнодержавного значення. Основна частина об'єктів - 2313 - зосереджена у Львові, який за їх кількістю та різноманітністю займає перше місце в державі і внесений постановою ЮНЕСКО до списку найцінніших міст світу.

Кліматолікувальні ресурси необхідно розглядати як одні з важливих рекреаційних ресурсів, що виступають не тільки як фактор, який сприяє проведенню різноманітних видів відпочинку на відкритому повітрі. Позитивні зміни, що виникають в організмі людини під впливом погодних умов, характеризують клімат і як лікувальний фактор. Інтегральним показником, який характеризує кліматичні особливості території, є температура. Різноманітність теплового режиму на території України створює сприятливі умови для акліматизації тут рекреантів з різних природних зон. Це особливо важливо для категорій хворих, які погано переносять зміну кліматичних умов. В цілому територія України характеризується сприятливими для розвитку літньої рекреації температурними показниками (багаторічна середньоліпнева температура повітря перебуває у межах +16,0...+23,8°C), утім найбільш сприятливими ліпневими температурами повітря характеризуються АР Крим, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Одеська та Херсонська області.

Використання територіальних рекреаційних ресурсів, природних рекреаційних компонентів неможливе без аналізу та оцінки трудоресурсної забезпеченості рекреаційної сфери в регіоні.

Найвищий рівень показника трудоресурсної забезпеченості рекреаційної сфери спостерігається в областях Півдня України - АР Крим (11,22 %), Херсонській (7,54 %) та Миколаївській (6,68 %), середні позиції — в західних регіонах, таких як Волинська (5,83 %), Рівненська (5,79%) області. У вищенаведених регіонах сконцентрована основна частина тих, хто працює на рекреаційних підприємствах.

Проаналізувавши показники інфраструктурної забезпеченості рекреаційної сфери регіонів дозволяє стверджувати, що Україна має значний потенціал для того, щоб стати туристичною державою світового рівня. Запорукою ділової активності у рекреаційній сфері, ефективного освоєння та використання існуючого рекреаційного потенціалу нашої держави значною мірою визначається наявністю, розвитком та економічною діяльністю мережі підприємств туристично-рекреаційного обслуговування, що складають матеріально-технічну базу та інфраструктуру рекреаційної сфери. Зазначена складова, по-перше,

забезпечує життєдіяльність рекреантів (послуги розміщення, харчування, транспорту); по-друге, задовільняє специфічні туристично-рекреаційні потреби (послуги лікування, оздоровлення, екскурсійне, культурне, побутове обслуговування).

Таким чином, об'єктом і предметом концепції є відносини природокористування в умовах трансформації економічної системи в Україні й механізми та інструменти їх регулювання задля досягнення принципів сталого розвитку у сфері господарського використання мінерально-сировинних, земельних, лісових, водних та рекреаційних ресурсів як природного капіталу. Метою є обґрунтування на основі оцінки відповідного вітчизняного й світового досвіду концептуальної моделі функціонування ринкових механізмів у сфері природокористування з врахуванням специфіки соціально-економічного розвитку регіонів України.

Україна має розвинуту мережу рекреаційно-туристичних закладів. В Україні нараховується 3245 санаторіїв, пансіонатів з лікуванням, санаторіїв-профілакторіїв, будинків і пансіонатів відпочинку, баз відпочинку, курортних поліклінік, бальнеологічних та грязелікарень, дитячих оздоровчих таборів та готелів загальною місткістю 482 тис. місць, які перебувають у державній і комунальній, приватній, колективній власності та власності міжнародних організацій і юридичних осіб інших держав.

Результати аналізу і оцінки рекреаційно-техногенного навантаження в розрізі регіонів України відображені в табл. 1.

За інтегральним показником рекреаційно-техногенного навантаження найвищий рейтинг мають: АР Крим, Донецька, Львівська, Одеська, Запорізька області. Аналіз показників щільності рекреантів показує, що в регіонах України спостерігається значна активізація рекреаційної діяльності, що пов'язано насамперед із позитивними зрушеннями в економіці України. Значно зросла кількість іноземних туристів і намітилася тенденція до збільшення кількості вітчизняних туристів.

Очікувати суттєвого підвищення показників організованого туризму в Україні — як внутрішнього, так і іноземного — можна за умови досягнення високого рівня обслуговування в рекреаційно-туристичних закладах різноманітного

Таблиця 1

Рекреаційно-техногенне навантаження в регіонах України станом на 01.01.2005 року *

Області	Середньорічне відвідування одного природно-пізнавального об'єкта, чол.	Індекс середньорічного відвідування одного природно-пізнавального об'єкта	Щільність рекреантів на одиницю площі, чол./кв.км	Індекс щільності рекреантів на одиницю площі	Щільність рекреаційних підприємств, місць/кв.км	Індекс щільності рекреаційних підприємств	Індекс рекреаційно-техногенного навантаження
Україна	66,11		4,68				
АР Крим	374,73	0,9973	12,23	0,6622	2,9000	0,9986	0,0035
Вінницька	36,63	0,0975	0,36	0,0195	0,5904	0,0099	0,0500
Волинська	38,91	0,1036	2,70	0,1462	0,5893	0,0989	0,0769
Дніпропетровська	40,93	0,1089	17,47	0,9459	0,3818	0,0991	0,0217
Донецька	58,43	0,1555	2,21	0,1197	0,9150	0,1530	0,0114
Житомирська	23,65	0,0629	0,87	0,0471	0,3707	0,0638	0,1000
Закарпатська	52,09	0,1386	5,17	0,2799	0,7637	0,1575	0,0476
Запорізька	116,91	0,3112	7,44	0,4028	1,7817	0,0765	0,0143
Івано-Франківська	36,96	0,0984	10,98	0,5945	0,4229	0,0747	0,0625
Київська	18,24	0,0485	0,47	0,0254	0,2892	0,1381	0,0385
Кіровоградська	6,91	0,0184	0,20	0,0108	0,1094	0,2019	0,5000
Луганська	42,84	0,1140	8,68	0,4700	0,5561	0,5338	0,0294
Львівська	102,23	0,2721	3,49	0,1890	1,6072	0,1050	0,0119
Миколаївська	103,66	0,2759	8,19	0,4434	1,5539	0,0962	0,0244
Одеська	102,78	0,2735	1,55	0,0839	1,6476	0,1054	0,0127
Полтавська	39,14	0,1042	2,51	0,1359	0,5962	0,0902	0,0500
Рівненська	31,55	0,0840	5,08	0,2750	0,4307	0,0980	0,0833
Сумська	14,84	0,0395	2,18	0,1180	0,2060	0,1356	0,1667
Тернопільська	17,51	0,0466	1,11	0,0601	0,2671	0,2835	0,1667
Харківська	24,29	0,0646	3,60	0,1949	0,3368	0,2186	0,0455
Херсонська	119,71	0,3186	2,41	0,1305	1,9092	0,1734	0,0227
Хмельницька	14,87	0,0396	0,11	0,0060	0,2403	0,0642	0,1429
Черкаська	29,66	0,0789	1,13	0,0612	0,4643	0,2430	0,0769
Чернівецька	4,75	0,0126	1,17	0,0633	0,0584	0,1258	1,0000
Чернігівська	22,01	0,0586	1,03	0,0558	0,3416	0,0430	0,1250

Примітка: * - таблиця розрахована на основі використаних матеріалів (11, 113, 114)

функціонального призначення: готельних, туристських, санаторних та відпочинкових комплексах, які б враховували матеріальні можливості різних категорій громадян та види туризму, але з обов'язковим впровадженням сучасних прогресивних технологій і форм обслуговування, а також відповідного рівня комфортності. Наступною складовою, що дозволить оцінити інтенсивність розвитку рекреаційної сфери в регіоні, є аналіз екологічної місткості.

Розрахунок інтегрального показника показав значну екологічну місткість рекреаційної сфери АР Крим (41,58%), Одеської (17,97%), Львівської (6,33%) областей.

Аналіз вказаних показників дає змогу зробити висновок про те, що Україна має значний ресурсний потенціал для розвитку рекреаційної сфери. Безумовним лідером серед усіх регіонів є АР Крим, проте існує ряд факторів, які обмежують подальший розвиток рекреаційної сфери та створюють проблеми екологічного характеру не тільки для регіонів України, а й суміжних країн. Наявний потенціал розвитку туризму в умовах кожного регіону необхідно використовувати творчо та системно, що створить такі переваги на місцевих рівнях: інвестиційні надходження додаткові прибутки і як наслідок — нові робочі місця; модернізація туристичної інфраструктури, а також зв'язку, транспортного сполучення, комунальних об'єктів і служб; впровадження інновацій і нових технологій; розв'язання проблем навколишнього середовища і збереження історико-культурної спадщини.

Проаналізувавши усі складові рекреаційних ресурсів України ми можемо зробити висновок, що концепція модернізації ринкових механізмів у сфері природокористування, виходячи з поставлених завдань, вбачається як визначена на основі сучасного досвіду та ідей і прогнозів перспективного розвитку сукупність інститутів, форм і методів регулювання відносин природокористування в умовах ринкової (трансформованої у ринкову) економічної формації, за допомогою яких передбачається досягнення цілей раціонального використання, охорони і відтворення природних ресурсів як матеріальної основи економічного зростання для забезпечення добробуту населення при одночасному забезпеченні екологічної складової економічного й соціального благополуччя.

Бібліографія

1. Герасимчук З. В. **Регіональна політика розвитку рекреаційного природокористування: механізми формування та реалізації**: монографія. Герасимчук З. В., Коленда Н. В., Черчик Л. М. -Луцьк: Надстир'я, 2007. - 172 с.
2. Гулич О.І. **Рекреаційний потенціал Українських Карпат та сучасний стан його освоєння** / Гулич О.І. НАН України. Інститут регіональних досліджень. - Львів, 2004. - 56 с.
3. Кравців В. С. **Ринкові механізми у сфері природокористування** (концепція модернізації) / [В.С. Кравців, Ю.І. Стадницький, П.В. Жук та ін.; за ред. В.С. Кравціва]; НАН України. Ін-т регіональних досліджень. - Львів, 2010. -119с.
4. Воробйова О.А. **Проблеми природокористування та сталого розвитку в рекреаційно-туристичній сфері**: Монографія. / Воробйова О.А., Дишловий І.М., Харічков С.К.- Одеса: ІПРЕЕД НАНрр України, 2009. - 374 с.
5. Бейдик О. О. **Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України** : автореф. дис. ...д-ра геогр. наук : 11.00.02 / О О. Бейдик; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. -К., 2004. - 36 с.

Рецензент: д.е.н., професор Євдокименко В.К.

УДК 330.322:658:631.62

А. С. ЩЕРБАКОВА

ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ НА ОСУШУВАНИХ ЗЕМЛЯХ

В статті досліджено особливості управління природними монополіями, запропоновано визначення поняття „інвестиційний потенціал суб'єктів господарювання на осушуваних землях”, досліджено фактори ефективної роботи агропромислових підприємств на осушених землях. В статті запропоновано концептуальну модель формування інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання на осушуваних землях.

© Щербакова А.С. – асистент Національного університету водного господарства та природокористування